

آزادی علوم انسانی از سلطه غرب

علوم انسانی و اجتماعی غربی از سده‌های نوزده به این سو بر بسیاری از حوزه‌های فرهنگی و زیست اجتماعی جوامع مختلف سیطره انداخته است.

علوم انسانی و اجتماعی غربی از سده‌های نوزده به این سو بر بسیاری از حوزه‌های فرهنگی و زیست اجتماعی جوامع مختلف سیطره انداخته است. این نگاه عمدتاً تجربه‌گرا و محصول آن نگاه مدرنیته‌گرا و محور به بشریت است. طبعاً چنین نگاهی با مقولات دینی و فلسفی در بسیاری از حوزه‌ها همخوانی ندارد اما با این وصف این نگاه با توجه به داعیه‌های تمدن‌سازی و فلسفی در بسیاری از حوزه‌ها همخوانی ندارد اما با این دانشگاهی سایه افکنده و همین مساله باعث شده محصولات و فرآورده‌هایی که با توجه به این مضامین تولید می‌شود، زیربنای بسیاری از امور کلان در سطح جامعه شود. با شروع انقلاب اسلامی و رویکردهای تازه به مباحث دینی و تأثیر آن در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی، بحث نظام‌سازی اسلامی نیز مطرح شد. لازمه رسیدن به چنین هدفی البته تدوین علوم انسانی اسلامی است که تنها در صورت ایجاد تحول در عرصه علوم حاصل خواهد شد. اما با این وصف تحرکی جدی در عرصه تغییر رویکردها نسبت به علوم انسانی غربی در محیط‌های دانشگاهی و علمی، رخ نداده است.

تاکید رهبر انقلاب بر ایجاد تحول در علوم انسانی

از یک دهه گذشته رهبر معظم انقلاب طی بیاناتی در نشست‌های مختلف نگرانی‌ها و دغدغه‌های ایشان را مطرح کردند. ایشان بارها بر ضرورت ایجاد تحول در علوم انسانی و راه‌اندازی کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها و حوزه‌ها در راستای تولید علوم انسانی مبتنی بر حقایق علمی، فلسفی و دینی تاکید می‌کنند.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این باره فرمودند: ما در بخشی از رشته‌های علوم انسانی، قرن‌ها جلوتر از دنیا هستیم. خیلی جلوتر از کسانی هستیم که امروز در این رشته در دنیا سرآمد به حساب می‌آیند. چرا اینها را دنبال نکنیم؟ در رشته‌های گوناگون علوم انسانی؛ ادبیات، فلسفه، تاریخ، هنر، ما خیلی سابقه داریم. بعضی از علوم انسانی دیگر هم هست که اگرچه از غرب آمده، اما اگر درست دقت کنیم، خمیرمایه آن که عبارت از عقلانیت و تجربه‌گرایی است، از تفکر و روح ایرانی - اسلامی است. اروپای خرافاتی نمی‌توانست زیست‌شناسی و اقتصاد و مدیریت و روان‌شناسی و جامعه‌شناسی را به این شکل تنظیم کند. این، سوغات تفکر علم‌گرایی و تجربه‌گرایی است؛ گرایشی شرقی و عمدتاً ایران اسلامی بود که رفت در آنجا و به این تحول منتهی شد. به هر حال، در این چیزهایی که عقب هستیم، باید خودمان را جلو ببریم و خودمان ابداع کنیم؛ ترجمه نکنیم. ترجمه‌گرایی زبان‌زدان‌هاست؛ گرایشی بسیار بزرگی برای ما دارد. (بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی، در دیدار نخبگان جوان، 12/6/86)

چهارمین کنگره علوم انسانی

بر همین اساس، کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی در جهت پاسخ به این دغدغه‌ها در حوزه‌های متنوع علوم انسانی اسلامی آغاز به کار کرد و در چهارمین دوره این کنگره که دیروز در مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما برگزار شد، اندیشمندان داخلی و خارجی به بیان نظرات خود پیرامون این موضوع پرداختند.

رضا غلامی، رئیس شورای سیاست‌گذاری چهارمین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی در آغاز این رویداد، با بیان این‌که در شرایطی آغازگر این کنگره مهم هستیم که بحران ناشی از افول و غروب تفکر و خردورزی، روز به روز شرایط سخت‌تری را به جهان تحمیل می‌کند، خاطر نشان کرد: شاید امروز کمتر کسی منکر این واقعیت باشد که سلطه مستبدانه مدرنیسم بخش مهمی از حیات جمعی بشر، جان و روح تفکر آزاد و انتقادی را گرفته و با تبدیل علم به یک خط راست و ممتد و همچنین یکدست‌سازی نهادهای علمی، علم انسانی و اجتماعی را به سود عمل‌زدگی، به مجموعه‌های کلیشه‌ها تبدیل کرده است که برآیند آن، نگاهی یکنواخت به مسائل و راه‌حل‌های آن از سوی دانشمندان علوم انسانی است.

علم، فرآیندی تدریجی است

علیرضا قائمی؛ نیا، عضو هیات علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی هم به عنوان اولین ارائه‌دهنده مقاله در این کنگره گفت: معماری علم دینی به طور تدریجی صورت می‌گیرد، علم یک فرآیند تاریخی تدریجی است، هیچ گاه نباید انتظار داشت که علم دینی به نحو مطلق و یکجا صورت گیرد، افزود: شکل‌گیری پارادایم‌ها، فرضیات، مدل‌ها و... هم تدریجی هستند.

مظفر اقبال، رئیس مرکز اسلام و علوم کانادا نیز در چهارمین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی با بیان این‌که درباره علمی صحبت می‌کنیم که بتواند تمام نیازهایی که از آن انتظار داریم را مرتفع کند، ابراز کرد: بر همین اساس تلاش می‌کنیم مفهوم انسان و بشر که از طریق وحی به آخرین پیامبر رسیده است را احیا کنیم. در دومین کنگره علوم انسانی اسلامی شاهد توسعه و پیشرفت‌های قابل تاملی بودیم و در این کنگره نیز شاهد بروز پیشرفت‌هایی هستیم که داریم این شتاب را ماورای مکاتب فکری موجود طی می‌کنیم.

سیدمحمد رضا تقوی، استاد دانشگاه شیراز هم با موضوع «تولید مفاهیم پایه، گامی اساسی برای تاسیس روان‌شناسی اسلامی»؛ به ارائه مقاله خود در مراسم افتتاحیه چهارمین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی پرداخت.

وی با بیان این‌که برای تحول در علوم انسانی نیازمند تغییرات اساسی در کلیات هستیم که کار ساده‌ای نیست، افزود: در پیش‌فرض‌ها، انسان‌شناسی باید انسان را یک مجموعه بسیط بینیم تا عملکردهای آن را تحلیل کنیم. آنچه فلاسفه در بعد معرفت‌شناسی و روان‌شناسان در بعد روان‌شناسی مورد بررسی قرار دادند، نشان می‌دهد نفس قوای متعددی دارد که هر لحظه با هم در تعامل هستند.

همچنین در مراسم افتتاحیه چهارمین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی از تازه‌ترین منشورات این کنگره رونمایی شد.

فتاح غلامی

سیاسی